

કાવત્રાબાજ કપટસીંગ.

નાટકના ગાયનો

ભાષાણુ સ્વાથે.

જાપાની પ્રસિદ્ધ કુજાર

યાકુબભાઈ હુસેનભાઈ,

કે. ન્યુ સુતાર બીલ્ડીંગ સ્ટેશન રોડ-સુરત.

સરત યાત્રાના પુસ્તક ઉપર આવેલા "સુરત સીટી"

પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં દાદારદાસ માનસીંહ જાપી.

આવૃત્તિ પહેલી.

પ્રત ૨૦૦૦

કીમત માત્ર ૦-૪-૦

૩૦/૬

महाराष्ट्र विधानसभा
अधिवेशन
एक-दो-तीन-चार

१
१-२४

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૪૨૪

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ કાવ્યપ્રાણી ઉપરસ્તંગ
જાણકી ગાયત્રી

વિષય ૨ - ૨ - ૪

અર્પણ પત્રિકા.

રાજમાન રાજેશ્રી મોહનલાલ વનમાળીદાસ-સુરત.

આપ હમારા પ્રત્યે સારી લાગણી બતાવી અને આપના
અનેક ગુણ પ્રત્યે હમો આપને અતઃકરણથી
હમો હમારી નાટકરૂપી નોવેલ કાવચાખાજ-
કપટસીંગની બુક આપને અર્પણ કરૂં છું
આ લઘુ ગ્રંથ આપની પવિત્ર
સેવામાં આજ્ઞાથી અર્પણ
કરી કૃતાર્થ યાઉં છું.

લી. હું છું

યાકુબભાઈ હુસેનભાઈ.

મુખ્ય પાત્રોના નામ.

પુરુષ પાત્રોના નામ.

અમરજંગ...પ્રધાન.
દુલેરાય...
જગતસીંહ...અજીત ગદનો રાજા અને પ્રમોદાનો (પત્ની)
સુરસીંહ.....જગતસીંહનો મિત્ર
ફાંકડાલાલવડનગરનો શેડીઓ
સાન્તીરામતેનો અભણ નોકર.
કપટસીંગદુલેરાયનો પુત્ર (કપટી પ્રધાન)
અહાદુરખાંનલસકરનો ચીફ કમાન્ડર

સ્ત્રી પાત્રોના નામ.

દમ્યાવતી...અમરજંગની પત્ની
પ્રમોદા...અમરજંગની પુત્રી (જગતસીંહની પત્ની)
કળાવતીતેની સખી.
મુખરેલ...મણી.
કાન્તા...તેની સખી.

તે સીવાય રાજદરબારી ઘસ ઘસીઓ કાંચનીઓ વીગરે વીગરે.

કાવત્રાબાજ કપટસીંગ નાટકના ગાયનો.

પ્રવેશ—૧

નટી સુત્રધાર—

ગાયન—૧

કરો સૌ જય જય મંગળ આજ (૨)
સત્યના કરો મળીને કાજ-કરો.
મંગળ દીન છે ઉમંગ આજનો,
ધન્ય ભાગ વળી સૌ જનનો-કરો.
નીસદીન સેવા તારી કરીએ
તુજ ચરણમાં સીસ ધરીએ.
તુજને છોડીને કદી ન ઠરીએ-કરો.

પ્રવેશ—૨.

કળાવતી—પ્રીયે જન આજ તારૂં મોં મહીન કેમ દેખાય છે.

પ્રમોદા—સહેજ આજ જરા નીદ્રામાંથી મોડું ઉઠાયું તેમાં.

કળાવતી—જન આજનો ચેરો નવીન તરેનો માલુમ પડે છે

માટે પ્રીયે જહેન સત્ય કહે કે આજ ઉદાસ ધવાનું
શું પ્રયોજન.

પ્રમોદા—સાંભળ જન મને આજે સપનું આવ્યું તે વીસે

મારૂં દીલ પ્રેમરૂપી સાગરમાં ગોથા ખાય છે.

કળાવતી—ઠ્ઠાલી જરા પણ ગભરાશે નહિ આપ આપના
રદ્યમાં સાન્તી રાખો તો જરૂર પરમ કૃપાળુ પર-
માત્મા મદદ કરશે ઠ્ઠાલી એના ભરોસે રહી નિત્ય
એકજ ધ્યાન ધરો.

પ્રમોદા—ઠ્ઠાલી આવી રીતે મારે ક્યાં સુધી સહન કરવું.

કળાવતી—આપ ઘણા સમજી છે એટલે મારે કેવાની જરૂર
નથી હું પણ મહેનત લઈ આપને મદદ કરવા
કદિ ભુલીસ નહિ.

પ્રમોદા—મ્હારી ઠ્ઠાલી સખી ગઈ કાલના સ્વપ્નાની વાત બહુ
અજબની સાથે ગજબ થઈ હતી.

કળાવતી—જે થવાનું હતું તે થયું પણ હવે આપ શાન્તીમાં
સુખ માનો.

પ્રમોદા—

ગાયન—૨

પ્રેમ બળની રીતી પાસે પામે નહિ કોઈ પાર, (૨)

જ્ઞેતા દ્રષ્ટિએ પ્રેમ શબ્દ અક્ષર એન અપાર—પ્રેમ.

પણ જ્ઞે તેનો લએ તનમાં તો આવે ન સાર,

મોટા સરોવર ગીરી દરીયા ને ગુફાઓ છે અપાર,

જ્ઞેતજ્ઞેતામાં માપ લીધા પણ પ્રેમ તણું નહિ માપ લગાર—પ્રેમ

કળાવતી—આઈ સાહેબ સર્વે આરૂ થશે પણ હાલ તો પ્રેમ-
યાળા અળગા મુકી દો અને હું જે રાસડો ગવરાવું

તેના ઉપર ધ્યાન રાખી તેનો સાર ગૃહણ કરશો તો
આપને ઘણુંજ લાભકારક થશે (લટકાથી) વ્હાલી પધારો.

પ્રમોદા-પ્રેમ શું ચીજ છે તેની કદર મુરખ શું બાણે.

કળાવતી-(જરા મરોડથી) ઉં-હું-તમારા પ્રેમની કદર કરનારો
ને હિરાનું હિરાપણું પારખનારો જ્યારે જળશે ત્યારેજ
તેની કસોટી થશે માટે અત્યારે તો હું જે સમઠો
ગવરાવું તેની અંદર ભાગ લઈ તનને તલીન કરો.
(કળાવતી ગવરાવે છે.)

સાહેલીઓ—

ગાયન-૩

પ્રેમ ખ્યાલો.....કરવો સહેલો કઠણ ભરવો હો દીલબની
માનીરે જહેની મહારી ધીર ધરો. (૨)
રસીયા રંગે સ્વામી સંગે રમસો ઉમંગે વસ કરી અંગે,
પ્રીતમનીરે સખી મારી સેવા કરો-પ્રેમ

કળાવતી—

સાખી

રસખસ રમસો રસીયા સંગે ગુણીઅલ ગોરી નાર,
હાવલાવ ધરી લેટસો થાસે હૈયાના હાર.

દુખ હરનારી સુખ કરનારી પ્રેમીલી વ્હાલી હો દીલબની
ધરીરે પ્રેમી હેવ તારો ખરો-પ્રેમ

કળાવતી—

સાખી

ખાલખીયા પરવશ થકી કરશો સદા અમન,
પ્રેમ બામ આપી તમે કરાવશો નમન.

કરશેા દરદી દુર કરી મરણ સુષુપ્તો નહિ કઈ ઉરે.
ધરી અરણ ખેનીરે કેસો નહિ તમ ગરણ—પ્રેમ.

પ્રમોદા—(જરા સ્ત્રીકાઈને) બન્યો તમારો આ રાસડો આવી
મસ્કરી કરતા તને કોણે કાઢી કરી હતી (બાગમાં
સખીઓને ગજરા ગુથવા બેસારેલ છે બાદ) આ
રહયની અંદર ન્યારથી પ્રેમ ઉત્પન્ન થયેલ છે ત્યારથી
મારી અચન અમન નાશવંત થઈ છે મહાન યોગે-
શ્વર સદાશીવના લીંગપાન થવાનું કારણ માત્ર પ્રેમ
હતો યસોદાનો કનૈયો સ્ત્રી વેશ ધારણ કરી પ્રેમની
આતર રાધીકા પાસે ગયો હતો ત્યારે શું મારા
સપનાની વાત સત્ય નહિ થાય.

શ્યાવતી—તમારો પ્રીતમ ખબર લેશે અને મનની આસ પુરી
થશે સખી ચાલો આ સુશોભીત બાગની રસની
નીહાળીએ અને મન તલીન કરીએ.

પ્રમોદા—(જરા આગળ ચાલીને) સખી સામેની લતા મંડ-
ળના તાબ કુલો અને ઉગતા રસ માહે ઝુમી રહેલા
મધુર સુગંધી અને કુદરતી કુલોના ઝુમખાં ઉપર
ભમરાઓ કેવા શુભસ કરી પોતપોતાનું પોષણ કરે
છે. (મનમાં) ન્યારે પ્રેમરૂપી સાગરમાં પ્રેમનો ભેસ-
લેર ઉછળતો ઝરો આવી લતા મંડળને ભેઈને પ્રેમ
લાગે છે (પ્રગટ) સખી કોયલના મધુર ટોવકા આ

મારા તન મનને આવડુ બનાવે છે (મનમાં) જેવી રીતે બપૈયાની માદા વરસાદની ધારા ધારણુ કરે છે તેવી રીતે હું પ્રેમની ધારા ધારણુ કરું છું (પ્રગટ) વ્હાલી સખી પ્રેમની રીત તો આકાસથી ઉંચી અને પાતાળથી ઉંડી ખરકથી કંડી અને અગ્નિથી તેજ છે માટે મારા રહયના ચોરને ખતાવ.

પ્રમોદા-

ગાયન-૪

હુંતો પ્રેમી માયામાં લપટાણી-રે હુંતો પ્રેમી માયામાં!
લપટાણી (૨)

સખી હુંતો ઘણી ગભરાણીરે- હુંતો.

મમ મોહનથી મન મલકાયુ મારા રહયને ચતુરે
ભરમાવ્યુ' (૨)

પ્રેમી સાગરમાં ચીત છલકાયુ (૨) હુંતો અંતરથી
ઉભરાણીરે હુંતો.

મલથે ક્યારે મમ માનેલ

કળાવતી-મલસે વ્હાલી મનનો ધારેલ

પ્રમોદા- ચીતની ચોરી કરી છે જાગુલ

કળાવતી-હોવો ભેદએ તમારો માનેલ

પ્રમોદા- જા જા વદે એવીસું વાણીરે-હુંતો.

કળાવતી-(વરસાદનું જોર વધતું જોઈ બીજી સખીઓને
બાગમાં બેસારે છે અને કળાવતી તથા પ્રમોદા વૃક્ષના
આથ તળે ઉભી રહે છે.)

” બહાલી બેન વરસાદ વધતો જાય છે અને સુર્યનારાણે
પુર જોશમાં અસ્તચળ પર્વત તરફ પોતાનું મુખ
ફેરવ્યું છે (તેદરમ્યાન)

જગતસિંહ-(પ્રગટ થઈ સુરસિંહ પ્રત્યે) ભાઈ સુરસિંહ ?
હીક આ રમણ અને નિરભય સ્થાને આવી પ
હોવા નહિતો સિંહની ગાજતી ગર્જનાઓ વચ્ચે
અને વરસાદના તોફાનમાં જંગલમાં ક્યાં સુધી
રહી શકતો.

સુરસિંહ-દૈશ્વર કુદરત ન્યારી છે (એ દરમ્યાન બાગની
ખાછલી ઝાડીમાંથી પ્રમોદા ઉપર આચિતો સીંહ
તક્ષપ મારે છે)

કળાવતી-(ગાલરી બનીજઈ) બચાવો-બચાવો (કુમારી મુછાં
ખાઈ જમીન ઉપર પડે છે કે તરત જગતસિંહ
પોતાની પિસ્તોલથી સીંહનો નાસ કરે છે)

પ્રમોદા-(બેલાનમાં) બચાવો-બચાવો

કળાવતી-(રૂમાલથી ઠંડો પવન નાખતી નાખતી સાવધ કરવા બોલે
છે કે) બહેન પ્રમોદા સાવધથા અહિં સીંહ નથી
બીક નથી બહેન સાવધથા (પ્રમોદા સખ્ત સાંભળી)

જગતસિંહ-જે રમણીના વખાણુ ચારે દિસાઓમાં પ્રસરી રહ્યા છે તે રમણી આજ કેવી જમીન ઉપર પડી રહી છે ન્યારથી પ્રમોદા એસજ્ઞ કાને પડ્યા ત્યારથી એ સુંદરીના રટણમાં અને સોધમાં આ દીલ લીન થયુ છે. ઈશ્વરની કુદરત ન્યારી છે કે આ સ્થળ ઉપર સુંદરીનો બચાવ કરવા આજે મને લાગ્યસાળી બનાવી મરા હાથને જન્મ આપ્યો છે ઈશ્વર કરે તે સહાના માટે સાડું કરે છે.

પ્રમોદા-(સાવધ થઈ હસ્તે ચેરે કુમાર પ્રત્યે) ધન્ય લાગ્ય મારા નસીબના કે આપ જેવા પરાક્રમી પુરૂષે અહીં આવી આજે નવો જન્મ બક્ષી આભારી કરી છે પણ

જગતસીંહ-પણુ-કહી કેમ અચકાયા સરમાશો નહિ ફરમાવો હસે તે થસે.

પ્રમોદા-

ગાયન-પ

આપ ઉગારી દિલે દયા ધારી આપ ઘણા દીલ જાન છે (૨)
સીંહને મારી સાય કરી ખરી આપતો કહર દાન છે. આપ.
ચતુર ચપળતાથી બચાવી આપ દિસો ઘણા સાણા છે
આપુ બહલો તનથી સુ ણીજો આપ ધીર વિર પ્રેમી છે આપ.
આપ હસો છે મો મલકાવો છોમુજને પ્યુ સરમાવો છે
હોમ હાસેલાત હોય જે મનમાં કહો પ્યારા આપ દાના છે. આપ

જગતસીંહ—(મજાકની ખાતર) નામ, જાત, ગામ, પુછયા વગર
પ્રેમ બાંધવાની રીત તમેને કોણે સીખવી છે

પ્રમોદા—(જરા હસીને) બહાલા આપેજ

જગતસીંહ—કેમ સહુણી સ્પર્શ કહોની બીજના નામ લેતા
હીક આવડે છે નહિ

પ્રમોદા—બહાલા આપને યાદ હુસે કે બે વરસ અગાઉ મારા
પીતાજી પાસે આપ મહેમાન તરીકે પધાર્યા હતા
અને જે વખતે આપ પાછા આપના રાજ્યમાં જતા
હતા તે વખતે આપના ઉપર મે અરૂખામાં બેસી
પાનની પીચકારી નાખી હતી અને આપ સરમાતા
અહેરે નીચુ મો નાખી ચાલ્યા ગયા તે દિન તો તમેને
ધ્યાદજ નહિ હોય કે આપ બે વરસની વાત ભુલી
ગયા કે શું

જગતસીંહ—હોય ભુલાય પણ ખરું જોતાં તો તુ મારા
હૃદયમાં રમી રહી હતી ફકત તેરહારા નામ ઉપરથી
પણ આ સિવાય બીજે કદી તને પ્રત્યક્ષ જોઈ
ન હતી.

પ્રમોદા—પ્રીતમ ? દાસીની આસાએસને તુરુષ કરી
ધીકારી મુકસો નહિ.

જગતસીંહ—આવા ભાષણોથી મને ઘણો હર્ષ હવે પેદા થાય
છે જરૂર માનજે કે બહાલી આ હૃદય તહારું છે.

પ્રમોદા-

ગાયન-૬

વાહ દિસો છે વડાલા લટકાળા (૨)

દાસી સંગે વસોને મટકાળા-વાહ.

ખ્યારની મીઠી ચુબન આપો સલુણીઆ વાહ,

અરલ ઉરમાં ધરજો મહારી હુષ છે અપાર,

જગતસીંહ-

સાને સરમાય તું છબીલી

સાને થાય છે હઠીલી (૨) વાહ.

ખ્યાર તણી લે ચુબન આપુ ન ગલરાતી વડાલી (૨)

પ્રેમ નિસાની લેજે પ્રીતે હુષ ભરી રંગીલી (૨) વાહ.

સુરસીંહ-(બુમ મારી) કુમાર સાહેબ છાવણીથી બહુ દુર
આવ્યા છીએ અને વળી વરસાદ બંધ છે માટે
પાછા ચાલો છાવણીમાં સીધાવીએ (મનમાં) ભાઈ
સાહેબને મનમાનેલી માનુની મળી છે તો આવસેજ સેના.

જગતસીંહ-મિત્ર સુરસીંહ જરા સખુર કરો હું આવું છું
(સુંદરી પ્રત્યે) વડાલી હવે રજા આપ સંધ્યાકાળ
થવા આવી છે મિત્ર સુરસીંહ જવા માટે
ઉતાવળ કરે છે.

કલાવતી-મહારાજ તમારા મિત્રને રજા આપો અને રાત્રી
તમે અહીંજ ગુજરોની (મનમાં) સુરસીંહની કાન્તી

મારા હૃદયમાં પ્રસરી રહી છે પણ તેની પ્રેમના
પામ હું ક્યારે થઈશ (વિચારી) ધૃતિર મેલાવશે
ત્યારે હાલ તો એ વાત ઉચારવી નહિ વખત
આવેથી નેઈ લેસું.

પ્રમોદા-શું ત્યારે આ પ્રેમ રૂપી મહાસાગરમાં અનાથ બાળાને
કુળાવી ચાલ્યા જસો.

જગતસીંહ-બહાલી સુખેથી રબ આપ ઇશ્વર ફરી મેળાવસે
તો મળીશું.

પ્રમોદા-સુખેથી સીધાવો અને આપના કેમળ અંતઃકરણમાં
બહાલીને યાદ કરીને પ્રીતમપ્રેમ વિસારી જતા નહિ.

પ્રમોદા

ગાયન ૭

પ્રેમનું દાન દઈ પ્યારા તમે સુખે સીધાવાને વાલા,
જગતસીંહ-રસે ભરેલી નેઈ ત્હારી પ્રીતી
વાણી મધુરી નેઈ તારી રીતી (૨)

પ્રમોદા-ચાળા મુકોને રંગીલા (૨) તમે
નારાજ થશે નહિ બહાલા મુજથી (૨)

જગતસીંહ-બોલો એવા શું શબ્દો તનથી (૨)

પ્રમોદા-પ્રેમ નીસાની આપો છથીલા (૨) તમે
(અરસપરસ વીટી બદલે છે)

પ્રવેશ ૩

સુધરેલ-મીસ્તર સાન્તીરામ કમ હીયર-૧ બબરમાંથી વેણ
ટેબલ લાવ્યો.

સાન્તીરામ-શેઠાણી સાબ બાબરને ટેબલ લાવ્યો નથી કહોતો
વખારેથી લાવું.

સુધરેલ-ઓ બીગફૂલ ડાયુ અન્ડર સ્ટેન્ડ મીટ.

સાન્તીરામ-ત્યારે શું ભિશાળ બીગલ ફૂકવાને કહો છે.

સુધરેલ-ઓ સ્ટુપીડ સેકમલેસ (ચીડાઈને)

સાન્તીરામ-ત્યારે સુ' સ્ટુ પીવાનો કહો છે છટ છટ રામ રામ
રામ (મનમાં) માત્ર ભોગ અહિં ક્યાંથી લાગ્યા કે
નોકર રહ્યો પ્રારણકે એક દિવસે હું સાક પીટમાં
ગયો હતો ત્યાં સાબ લોકના બે ભડીઆરા મળી
વાતો કરતા હતા કે આજે સ્ટુ બનાવ્યુ છે મેં સ્ટુને
અર્થ પુછ્યો તો જણાવ્યું કે સ્ટુ એટલે ઉકાળેલું માઉસ
ત્યારે શું મારી શેઠાણી મને વટલાવવા ધારે છે કે શું
હલે છે કે સ્ટુ તું પી થુથુથુ.....અરરરર રામ હવે
હવે સૌ ઈલાજ લેવો હવે નથી રહેતી હાર હે ઠાણી
હાલ વલાત ગયા એટલે બાર ગાઉમાં અ'ધાડ'.

સુધરેલ-આખલા મડને સરવેન્ટ રાખ્યાથી માડ' અરધુ લોહી
બળી ગયું.

શાન્તીરામ—(મનમાં) મારી હેઠાણી એ ગાદલા ઉપર સુવે છે છતાં
લોહી ખગી જાય છે ત્યારે કોણ જાણે કેટલા ગાદલા
ઉપર સુવાની આદત હુસે (પ્રગટ) આપ કહો નહિ કે
આજે આટલા ગાદલા ખીછાવજે અને પછી નોકર
ઉપર ગુસ્સો કરો તે સાડું નહિ હા.

સુધરૈલ—(ગુસ્સાથી) ઓ ડેમડોન્ટ મેઈક નોઈજ.

શાન્તીરામ—ત્યારે શું દોણીમાં છાસ લાવું જે હોય તે વેલા
સર કહી દેવું જોઈએ બાઈસાહેબ આવી શાન્તીરામને
એચાર લપડાક જોરથી મારે છે) પણ વગર મક્તની

શાન્તીરામ—

ગાયન—૮

નોકરીમાં કાંઈ સાર ન હીઠા માર મારની વાત, (૨)
લુલ થાય જે આવી પડે તો જોરથી મારે લાત. (૨)
આતે કરે છે મહા ઘાત;

સુધરૈલ—

(ડાન્ટ સ્પીક સેઈમ લેસ) નોકરી

શાન્તીરામ—

ગરીબને કાઈ દાદ ન હીએ મોટાને આપે માન (૨)
લકડ મુકી છકડ મારે લુલી લમાવે લાન,
આતો તજ હીએ છે સાન;
(ગો આવે ખીગફૂલ) નોકરી.

(ફકડાલાલ પ્રવેશ કરે છે)

સુધરેલ—ડીયર ? કુટુંબીઓની ના મરણ છતાં રજાથી આ-
પથી મેરેજ કયો બક સુખતો પ્રથમ સર વન્ટથીજ
મર્યુ નહિ આપને આખા વડનગર માહેથી આવેજ
નોકર મર્યો ત્યારે શું મારી મસ્કરી કરોછો.

કાકડાલાલ—(હસીને) કેમ વાડૂ આ સરવન્ટ પસંદ નથી ?
(નોકર તરફ) મૂખાં આલ્યો જ ત્હારાથી મીસ્ટ્રેસ
નારાજ છે (સુધરેલ પ્રત્યે) કેમ બહાલી ઠીક કર્યુંની ?

શાન્તીરામ—(ખુશ થતો) હાંસ માંડ પાપમાંથી મૂકત થયો છું
હે પ્રભુ આવી નોકરી કોઈને આપીશ નહિ. (જય છે.)

સુધરેલ—(કાકડાલાલનું મસ્કરી રૂપમાં હસવું જોઈ) શું
હસીને મ્હારી મસ્કરી કરો છો જાઓ મને નહિ ઓલા-
વસો. (રીસાઈ જય છે.)

કાકડાલાલ—

ગાયન—૯

માની લે વાત મારી માની મનાવું પ્યારી (૨)

સાને સતાવો ખાલી (૨)

પ્રીતી બતાવો આવી (૨)

નયનથી નયના મીલાવો ઓ દીલલર પ્યારી—માની

સુધરેલ—(નાડીયર નો આવસો નહિ નીયર)

કાકડાલાલ—(કમ હીયર સને રીસાવો છો ડીયર)

સુધરેલ—(થઈ હું તમારા શખ્તોથી કવીવર)

કાંકણલાલ-આવો રંગીલી રીસાવો છે આને પ્યારી.

માની મનાવો બહાલી (૧)

સાને સતાવો આલી (૨) નયના (બોલી બય છે)

પ્રવેશ ૪.

જગતસીંહ-

ગાયન. ૧૦

પ્રેમની જે પરિક્ષા બાજુ પ્રેમી તેને બાજુએ (૨)

કદર કરે જે પ્રેમની પ્રેમ તેને બાજુએ—પ્રેમની.

પ્રેમ ઉરમાં રાખે સહુ રાસી પ્રેમને આહુએ

સત્ય છે ઈશને પ્યાડુ સદા દીલમાં માનવે—પ્રેમની.

ધર્મ નિતિને સરસાઈ સાધન મુખ્ય સમાવજે

ટેકીનેકી ધરજે હૃદયે સેળીને સાચવજે—પ્રેમની

જગતસીંહ-ઓ બહુગીરી કામની તારા મોહપાસમા અધ

બનેલું આ મન છેક તારાં રટણુ કરી અને પ્રેમના

(ઘરવાળા) જખી જખી છેક કાચર ઘઈ ગયું છે

સુરસિંહ બહાલા સુરસિંહ બા અને તરત પાણી લાવ

લાંબી મુસાફરીથી થાકી ગયા છીએ પગમાંથી ચેતન

નષ્ટ થવા આદ્યું છે. માટે આ જગ્યાએ હું આરામ

લઈ ત્યાં સુધી પાણી લઈ આવ (સુરસીંહ ગવા

આદ) ઓ જગતસીંહ જગતસીંહ ફરી તારા લોખા

હૃદયને તારી માસુક ક્યારે લેટી ભાગ્ય સાલી

બનાવસે ઓ દેવ રહેમ કર રહેમ કર.

જગતસીંહ—

ગાયન ૧૧

પ્રમોદા ચારી પ્રમોદા વહાલી વલલા વસી મુજ અંતરે (ર)
 બેહાલ બનાવ્યો બેબર કરાવ્યો વહાલી પ્રમોદા તું ખરે-પ્રમોદા.
 મનની માયા તુ છે કાયા વહાલી પ્રમોદા તું ખરે.
 મધુર વચન તુજ વદનથી આનંદ આનંદ અંતર ઉરે-પ્રમોદા.
 મધુર મેના કામળગારી ચતુરનું ચીત સાને ચીરં,
 શોક અશોકની છાયા ચાલે માસુક મહારી ક્યારે તારે-પ્રમોદા.

જગતસીંહ એ મારી આંખની કીકી તારા કેટલા ગુણ ગાઉં
 હુરગડી અને પ્રીતીપણે તારી કાન્તીની રચના મારી
 પ્રત્યક્ષે આવી તારામાં તદન લીન બનાવી મુક્યો છે
 પ્રથમ જાદુઈ જાંઘનમાં જાંઘી મારા નીરદોષ આ-
 ત્માને સા માટે દુખી કરી ભોળા હૃદયને ભરમાવે
 છે એ છબીલી તને જરાપણ છાજતું નથી
 પિયુષતા આવેલા નામથી તું સામાટે મને અજગો
 કરી પાણી વિનાની માલછીની માફક તરફડાવે
 (એટલામાં સુરસીંહ હોડતો હોડતો)

સુરસીંહ-કુમાર સાહેબ હ્યોઆ પાણીનો લોટો આપે છે

જગતસીંહ-(પાણી પીધા બાદ) મીત્ર સુરસીંહ આ વનના
 ઝાંડો કેમ ફરે છે જમીન ઉંચી નીચી કેમ થાય
 છે પૃથ્વી ચકડોલની માફક કેમ ફરે છે વહાલા જરા
 તપાસ કર અને નજર કર.

સુરસીંહ-(જરા ખ્યાલ કરી) આપ સાહેબો લાંબી મુસાફરીથી
થાકી ગયા છે અને તેથી આપનું મસ્તક કમજોરીથી
લમતું હશે એથી એમ સાહેબ લાગે છે આપ
નિર્ભય રહો.

જગતસીંહ-સુરસીંહ ત્હારી અફલ કેમ મારી ગઈ છે આ
વન મને દેવતાઈ હોય એમ લાગે છે

(એ દરમ્યાન એક મોટો ઠડાકો થતા બંને જુદા પડે છે)

પ્રવેસ-૫

મુધરેલ-

ગાયન-૧૨

છબીલા મ્હારા સાણા આવો રસીલા મ્હારા (૨)
વિનવે છે ચરણુ દાસી થાવો નહિ ન્યારા- છબીલા
અહિં નથી રંગીલા અરે મમ-ભરથાર-
પુકાઈ છું હું કેને સમજવો આવી યાર- છબીલા
હું મદમાં રંગીલી....પ્રેમથી રસીલા
સતાવો કાં સલુણા આવો મમ હઠીલા- છબીલા

(એ દરમ્યાન મણી પ્રવેસ કરે છે અને એક બાબુ ઉભી ઉભી
સાંભળે છે)

મુધરેલ-પતીના વીયોગથી તન તી અકળીત બનતું બચ છે
મન ભૂમિત થતું બચ છે હું રાતે મુતી હોઉ તો પણ

સ્વપ્નામાં પતીના પ્રેમના વચનો પણ વહતી હોઈ જગૃત
છતા પતી તરફ હીલ ખેંચાતું જ હોય (વચમાં)

મણી-ત્યારે તારા જેવી તો કોઈજ નહિ

સુધરેલ-(ત્યારે તરફ નજર કરી અરે) વચમાં સાદ પુરાવ-
નાર કોણુ (વિચારી) એતો સંહેજ કાનના તીણુ
તમરાના લણુકારા વાગ્યા હશે (વળી આગળ લાપણુ
ચલાવે) આહા સું મારા પતીની મારા ઉપર મહેરબાની
જેટલો પ્રેમ હું પતિથી લઉં છું એટલો પ્રેમ છે.

મણી-(પ્રગટ) સા માટે પતિ પ્રેમ આપે નહિ ત્યારા જેવી
નારીઓ લાગ્યેજ હસે બહાલી કાન્તી ત્યારા પતીને
ખસ જીગરથી તને ચાહે છે કે નહિ વાડું

કાન્તી-સુધરેલ-સા માટે નહિ મ્યારા પતી જેવા સરથાર
અવર નારી લાગ્યેજ પામવાને લાગ્યશાળી બનતી
હશે કુપતીના સુખ શાન્તીમાં તદન લીન થઈ ગયું
છે મ્યારા પતીના પ્રેમના લણુકારા પ્રતિપજે મ્યારા
અંતઃકરણથી કરતી જઈ છું બહાલી પ્રેમની તો
મળ એર છે.

મણી-બહાલી જેન તને તો સરવે વાતો આનંદ છે પણ
મને તો પ્રેમ પુરો મળતો નથી પતિની ખરાબ ટેવના
માટે હું તો તદન આકુળ વ્યાકુળ બની ગઈ છું

બહાલી જ્ઞેન એમની રીતભાત ક્યારે સુધરશે.

કાન્તા-સુધરેલ-એ જ્ઞેન કહયું છે કે—

પરમ પરમાત્મા તણી મરજી હશે તે તો ધરો,
આપણુ ભરેલા આસના ઉભરા અરે તુટી જશે.

મણી-એ તો વાત સત્ય છે પણ

લીધી છે જન્મ જીંદગી સફળ કરવાને,
પતિના પ્રેમના પાત્રથી આત્મા શુદ્ધ કરવાને;
ન હોય સુખ આપણને ન મળે પ્રેમ પતીથી,
વ્યર્થ સીદ્ધ ભુમીપર ફરીએ વિચાર એ મમ મનથી.

કાન્તી-સુધરેલ-ત્હારી સરવે વાત સત્ય છે પણ તું ખ્યાલ
કરીશ તો લાલુમ પડશે કે

જીંદગી આ ભાર સમ સમજે તું મનમાં,
પણ સમજ તું તનથી એ છે કસોટી જગમાં;
દુખ સુખની છાયા ચાલે જ્ઞેની સત્ય માનજે,
તુજ પતીની સેવા ઉરથી પ્રેમથી તુજ ધારજે.

માટે જ્ઞેન તારા પતીથી રાજી રહી સદા ત્હારી જીંદગી
સફળ સુખ શાન્તીથી કરી ચાલજે.

કાન્તી-સુધરેલ—

ધન્ય ધન્ય નારીને જે પતી ધર્મ બાણે,
કરમ પરમ સરમ ઉરમાં રાખી પ્રેમ બાણે;

મીતી રીતી ઉરમા ધરી રીઝે પતીથી,
 ધીકરે પતી ઉરથી તો અદા કરે તનથી-ધન્ય (૨)
 મંછી-વર્તમાન કાળમાં વધ્યો છે અતિ દુરાચાર,
 સુધારો ન થાય અરે પુર્વના બુવો આચાર-ધન્ય.
 ધાંતી-સુધરેલ-આર્યોની બુવો બુવો સ્થીસ્તિ પુર્વથી કરો વિવાહ,
 વ્યભિચાર ઉરથી તલે ન માને છે સવાહ-ધન્ય.

પ્રવેશ-૬.

જગતસીંહ—

શી-ગતિ થઈ છે ખ્યારી વિના મહારી (૨)
 ખ્યા ખ્યા તું આ રદયમાં,
 જખમ લગાવ્યું ધાતનકારી-(૨)-શી.
 ઉચે આભને બેઈને વહુ,
 અતાવ વાદળી મમ ખ્યારી;
 પણ નવ લેસ વદે ઉરથી હાય સોધું કયા મમ ખ્યારી-શી.
 નિચે ધરતીને બેઈને ધડકે છાતી અતી મહારી (૨)
 અતલાવો પણ પખીઓ આવી પણ ન આપે પતો હરી-સી.

જગતસીંહ-ક્યાં ગઈ, કોણ મીત્ર સુરસીંહ, શું આ બેગી
 વેશ, ક્યાં છે રાજદરખારી વેશ જ્યારે અવળું થાય
 છે ત્યારે સરવે અવળું થાય છે બહાલીને શુભાવી

અને મીત્રનો વીયોગ પણ થયો, નથી ધારતો કે
કોઈ કાળે ભેટો થશે, તે થશે જે પ્રભુને ગમ્યું તે
ખડું ચો ઈશ્વર તહારી કૃતિ પાસે પામર માનવી
આગળ વધવા તદન અસમર્થ લાચાર છે.

સુરસીહ—

ગાયન-૧૩.

વાહ પ્રેમ....શું પ્રેમ....છે પ્રેમ (૨)

પ્રેમ વિના હું અધ બન્યો છઉં જપું સદા દિલે પ્રેમ-વાહ.

ચતુરી ચ્યારી પ્રેમ ધરીને ચીત હયું છે મન (૨)

દીલ દીધું છે આનંદથી કોરી લીધું છે તન-વાહ.

છે પ્રેમ એક આ અવની ઉપર ન્યાં બેધએ ત્યાં પ્રેમ. (૨)

પ્રેમ પ્રેમના શબ્દો દીલમાં રમી રહ્યા છે પ્રેમ-વાહ.

(જય છે.)

પ્રવેશ—૭.

પ્રમોદા-(નિંદ્રાવસ્થામાં)

ચતુર ચીતને સ્નાને પીડો

પ્રેમથી હૃદય ન ચીરો

કળાવતી-(એકદમ આવીને) અરે મધ્યરાત્રીએ શોકાતુર અવસ્થા
ક્યાંથી સંભળાય છે.

પ્રમોદા-(ફરી) વહાલા મારા હૃદયે દયા લાવી પ્રેમીલી પ્યારીને ઉગારો પરમાર્થનું કામ વિસારો નહિ પ્રેમનો પડદો હૃદયેથી ખોલી રીખાતી ખાળાને રીઝાવો.

કળાવતી-અહા ! શું પ્રેમની અગન હૃદયમાં લગન લગાવી રહી છે એ અઘાત પ્રેમ તહારી અજબ અમત્કૃતિનો પાર નથી મોટા મોટા મુનીવરોને નાચ નચાવ્યા, કેટલાકને લપટાવ્યા અને હુબુ કેટલાકને લપટાવીસ, કોમળ દમયંતી ઘોર અરણ્યમાં નળના પ્રેમની ખાતર ભટકી, પતીના સખ સાથે પ્રેમની ખાતર સતી સુલોચના બળી મુઠ્ઠા, સુભદ્રાના પ્રેમની ખાતર ખહાદુર અરજુનને લીલ બનવું પડ્યું. અંખાવલીના ફૂલ જોઈને જે અસર તાજલમુખને થઈ હતી, સાવળીંગાના નખ જોઈને સદેવતને જે પ્રેમ ઉપજ્યો હતો, સીતાનું આંઝર જોઈને રામને પ્રેમની જે અસર થઈ હતી, નળનો પ્રલોક સાંભળીને દમયંતીને જે પ્રેમ પ્રગટ્યો હતો, અનીરૂઢની છબી સ્વપ્નામાં જોઈને એખાને જે પ્રેમ વ્યાપ્યો હતો તેજ પ્રેમ જગતસીંહની પ્રત્યક્ષ છબી સ્વપ્નમાં જોઈને અસર તેને પેદા થઈ છે તે અસરની દવા તેજ પ્રેમી વીના અન્ય લાચાર છે હજારવાર લાચાર છે. પ્રેમી ખીલ્લ-મંગળ પ્રેમમાં અંધ બની સાપને દોરડું સમજી

અડધી રાત્રે પ્રેમના શરણે થવાને માટે મેડી ઉપર
ચઢી ગયો હતો પ્રેમી ધીલ્લમંગળ પોતાની માસુકને
મળવા માટે ભરપુર નદીમાં તણાતા મુઠ્ઠાને લાકડુ
સમજી નદી પાર થયો હતો અને લેલીના પ્રેમને
લઈને મજલુન સીર ઉપર વૃક્ષેવાસે વાસો કર્યો
હતો માટે ચાલ હાલ અનુકુળ તક છે પુરૂષ વેશ
પહેરી કામ અગ્નિથી પીડાતી બાળાને આલિંગન
આપી જાગૃત કરે.

પ્રમોદા—વહાલા આવો દાસીને ઉગારો છેક કડણ હૃદયના
થઈ વહાલીને ભુલી જતા નહિ આપ જેવા દયાળુ
આ જગતમાં જુજ હશે એ દયાળુ દયાના સાગર
પરમકૃપાળુ પરમાત્મા મારા મોહનનો ભેટો આપ
(પુરૂષ વેશમાં કળાવતી સુધ્ધ જાય છે) વહાલા છેક
નમેરા થશે નહિ (નિદ્રામાં ખેડી થઈને) વહાલા
સાવધ થાવ (રૂમાલથી પવન નાખતી મીઠા વચનો
વદતી વદતી—

પ્રમોદા—

ગાયન—૧૪.

છોડો નિંદરડી....મમ ખ્યારા (૨)

ઉઠો ઉગારો બની દિન દારા—છોડો.

સુલ સમય હવે મનથી જાયે. (૨)

પ્રેમાળ બહાલી અતી અકળાએ (૨)
 મીઠી મીઠાસથી મલકાયે—છોડો.
 ખની કેમ સુતા ખાવળા બહાલા (૨)
 ખોટા સુ ખતાવો ચાળા ઠાલા (૨)
 લાગે પ્રેમ વિના ઉરે ભાલા—છોડો.

કળાવતી—(ઉઠવાનો ખોટો ડાળ કરી) નિદ્રાદેવીના ખોળામાંથી
 જાગૃત કરવાતું કારણ કાંઈ સમજી શકાતું નથી,
 બહાલી આમ છેક મર્યાદા તજ નહિ અને ઈશ્વરને લજ.

પ્રમોદા—ત્યારે શું હું અલાગણી જ્યારે આવેલા રતનની
 કસોટી કારીગર કરશે નહિ તો બીજાં તેની પરીક્ષા
 કેવી રીતે કરી સુદ્ધતા ખતાવશે.

કળાવતી—સત્ય છે—પ—જી

પ્રમોદા—(હાથ પકડી) એટલે પણ ખણ જવા દો અને
 સમજી જાવો.

પ્રમોદા— ગાયન-૧૫.

મહારા હીલલર ખ્યાર....કરો ન લાચાર
 જાસો ન લગાર....સુખ કરનાર (૨)

કળાવતી—વાહ તહારો છે ખ્યાર....જોખન તું નાર.
 રમીલી તું હાર મારી આધાર—મહારા

પ્રમોદા-રંગે રમસુ' પ્રેમથી

કલાવતી-પ્રેમ દેસુ' નેમથી (૨)

વાહ વાહ ત્હારો પ્રેમ છે અપાર-મહારા.

કલાવતી-(સમયને અનુસરી મનમાં) ચાલ હવે બહાર થઈ
જઈ નહિં તો કુમારી બીજાજ રૂપ ઉપર આવી જશે
(પ્રગટ) બાઈ સાહેબ હું આપની ગુનેહગાર સહચરી
કલાવતી છું મહારો ગુનો માફ કરજો આપ જરા
આંખ ઉઘાડી નિંદ્રાથી મુક્ત થાવ અને ઈશ્વર ઉપર
પુણ્ય ઈતિહાર રાખી તેનુજ સ્મરણ કરો કે જેથી
દુનિયા તરી જવાદે.

પ્રમોદા-(કલાવતીના ગયા બાદ) કેવી ઠગારી કેવી ઠગારી
કેવી લુચી મને પણ છેતરી મહારી મસ્કરી કરી યો
અધમ પ્રેમ તુતો પ્રેમ સક્તિનો અજળ ભંડાર છે
અને સરદારોનો સરદાર છે યો દયાના દરીયા પરમ
કૃપાળુ પરમાત્મા હવે તો મુજ ગરીબ ઉપર દયા
કરી દુખનો અંત લાવ.

ગાયન—૧૬.

ઓ દિલ્લર મમ ખ્યારા.....રે (૨)

પ્રિતિ પદે હું યાદ કરું છું દિવસ રાત માળા જુપુ' છું (૨)

વિસારે પ્રિતમથી શુ' તનથી.....રે (ઓ.)

જીવ બને વ્યાકુળ અતિ મારૂં ચેતન લાષ્ટ ધાય રે (૨)

ઉંગારે આવી લગ્યાવો બહાલા (૨)

દિલમાં દયા કાંઈ લાવોરે (ઓ)

બોલીને બાય છે

અંક ખીલો.

પ્રવેશ—૧

સુરસીંહ—

ગાયન ૧૭

તન આ માડુ બય હારી....અરણ્ય વૃક્ષની જોઈ લતા (૨)
 ભયંકર કુર પ્રાણીના નાદો વળી દીસે છે ઘોર ઘટા,
 સાય કરજો શ્રી મોરારી દુખીયાસને તારજો (૨)
 બહાલા જગતને રહેમ ધરીને હર્ષથી ભેટાવજો
 અરણ્યે સીસને નમી નમુ વિભુ દુખીઆનો અંત લાવજો(૨)
 નૌધારાના ખેલી ખનીને દુખ દરીએથી તારજો-તન.

સુરસીંહ-ઓ બહાલા જગતસીંહ તું ક્યા હૃદય દુખમાં
 હૃદય કે સુખમાં અત્યારે તારી સી હાલત હસે
 આહા મું વિચાર કરીને રાજ્ય દરબારમાંથી નિકળ્યા
 હતા અને કેવી હાલતમાં પહોચ્યા છીએ તેનો ભેદ
 તો ઈશ્વરજી બાણે છે (નીસાસો મુકીને) જે થાય તે
 સાસના માટેજ થાય ખેર બહાલા તહારી શોધ ખોજ-
 માં તો હુ તદન બેબાર થયો છઉં માહા ઈશ્વરની
 ચમત્કૃતિ છે પળમાં રાય અને પળમાં રંક કરી

આપે છે અને ત્હારી ક્ષીલાના દાખલા પ્રત્યક્ષ સાબીત
કરી બતાવે છે મીત્ર મીત્ર હવે તુજ વિના જીવવું
તે પણ નકામું છે માટે ચાલ આ પાસેના સીવના
મંદીરમાં જઈ દુખી આત્માને હમેશના સુખને માટે
મુક્ત કરૂં (જેવો દેવળ પાસે જાય છે તેવામાં)

(નેપથ્યમાંથી)

બનાવ્યો છે બેબર મુજને ઓ મમ સુંદરી (૨)

હાલ બેહાલ થયા છે તનના ઓ મમ સુંદરી-(બનાવ્યો)

સુરસીંહ-(અચકાઈ જઈને) કોઈ યોગી વેસ ધારણ કરનાર
પ્રેમથી બેબર થયેલ પુરૂષ આ તરફ આવતો જણાય
છે માટે ચાલ દેવલમાં સંતાઈ જઈ તેની બીનાથી
માહેતગાર થાઉં (સુરસીંહ જેવો સંતાય જાય છે
તેવો જગતસીંહ પ્રવેશ કરે છે)

જગતસીંહ-

ગાયન-૧૮

બનાવ્યો છે બેબર મુજને ઓ મમ સુંદરી (૨)

હાલ બે હાલ થયા છે તનના ઓ મમ સુંદરી-બનાવ્યો

હંસોની સરદાર મારી પ્રેમીને ઉગારનારી (૨)

પ્રીય રસીલી મન વસેલી નાબુક મમ ઓ સુંદરી-બના.

રટણુ કરૂં મમ હૃદયમાં ત્હારૂં સોખી તુજને જીવનદોરી(૨)

બહાલી આવી ઉગાર મુજને લટકું વનમાં સુંદરી-બનાવ

જગતસીંહ-ઓ ઈશ્વર આ દુખથીતો હૃદ આવી ગઈ છે
 પ્રીયાથી વિષુદ્ધ થતા રસ્તામાં વળી ખાકી હતુ તો
 મીત્રનો વીયોગ થયો આહા સુ ઈશ્વરની લીલા છે
 એક વખત એવો હતો કે રાજ્ય ખાગમાં કુમારી
 સાથે અમન અમન કરતો હતો અને હુમણા એવો
 વખત આવી પડ્યો છે કે ભુખ્યા તરસ્યાની દરકાર
 કર્યા વિના પણ જંગલ ભટકવું પડે છે (નીસાસો
 મુકી) ઓહો મિત્રના આધાર વિના પ્રીયાની સૌખ્ય
 કરવી તે પણ હવા રૂપી છે વિચાર છે માટે ચાલ
 આ ખંજરથી આત્મ હલ્યા કરી પ્રાણુ છાટી દઉ
 (જેવો ખંજર પોતાની છાતી ઉપર ઉગામે છે તેવામાં

(નિપથ્યમાંથી)

સાંત સાંત રહે મનમાં ધીર વિર ધરતું
 સૌચ ન કર લવ લેસ ઉરમાં કાર્ય સફળ કરતુ

જગતસીંહ-(અચકાઈ જઈ) સુ મારા ભાગ્યદિનનો સીતારો
 ચમક્યો (વિચારી) ના-ના એ તો સહેજ કાનના
 તમરાના તીણા અવાજ આ વનમાં મુને સંભળાવે છે
 (વળી જેવો ખંજર ઉગામે છે.

(નિપથ્યમાંથી) દુખ દુઃગરનો નાસ થયો જાણુ તું મનમાં
 સુખ છાયા છાપરે ચઢી, શાન્તી રાખ તનમાં.

જગતસીંહ-સુખના મધુર વચનો વદી આ મારા આતુરમંદ
આત્માને કોણ ધીરજ આપે છે ધીરજ આપનાર
પરમાર્થ પુરૂષ કોણ હશે શું ત્યારે આકાસવાણી હશે
એ જગતના પાલક પીતા અને દુખથી તારનાર દાતા
હવે તો હૃદય (એ દરમ્યાન પ્રગટ)

સુરસીંહ-તુજ મીત્ર પ્રીએ આ રહ્યો નથી આકાસવાણી,
તુજ દુખે દુખી હું છું સદા સુણ મિત્રની કહાણી.
અરસપરસ બંને મિત્રો લેટી પડે છે.

જગતસીંહ-બહાલા સુરસીંહ જે બીના યઈ ગઈ તેનું વર્ણન
કરવું નહિ અને હવેથી નવા કામનો આરંભ કરવો
એટલે પ્રથમ તો આ ભગવું ઉતારી પ્રીયાની સોધ
કરવી તે પ્રથમ આપણી ફરજ છે.

સુરસીંહ-હું આપના વિચારને મલતો છું પણ મારે
તમોને જણાવવાની ફરજ છે કે કપટસીંગ દુલેરાયનો
પુત્ર કપટકળા પ્રમોદા માટે કરી રહ્યો છે માટે હવે
આપણે સાવચેતીથી કામ કરવાનું કે

જગતસીંહ-આપણને પ્રથમથી ખબર છે કે કપટસીંગ પ્રમોદા
ઉપર મોહીત છે માટે આગળ બેવાનું છે શું થાય છે.

પ્રેમી રમણીને મળવાને કાળે જાણે ઉમંગે મારે (૨)
 હેતે ધારી કરી છે ખ્યારી દ્વીતાને રંગમારે (૨)
 માત જહેન ધારી છે મનથી અન્ય એ વિના નજરે
 તનમન ધન આપ્યું મેં રમણીને રંગ મારે હેતે
 સાથ કરજો ઈશ્વર મારી દિલે દયા ધરીને (૨)
 ચરણે વારવાર નમીને વિનવું આપો તારીરે પ્રેમી.

પ્રવેશ—૨.

કપટસીંહ—પ્રમોદા કુમારીને મલવા માટે અનેક પ્રયત્ન કર્યા
 પરંતુ સર્વ નકાસુ ગયું માટે તેનો ઉપાય શોધી
 કાઢવો (વિચારીને) ઘસઘસ એમાં તો સુ' મોટી
 વાત છે મારા પિતાજી જાણે ભુલ ભુલ થવા આવ્યા
 છે તેમનું જો કામ નીકલી જાય તો આ બંદા બંદા
 પ્રધાન થાય (મુખે ઉપર હાથ ઠઈ ખોખારો કરી)
 ઘસ વિચાર એજ કે મારા આપનું કામ કાઢી
 આપણે પ્રધાન બનવું પછી પ્રમોદા ક્યાં જવાની છે
 (જગતસીંહ ઉપર મોહીત છે) પણ તેને ક્યાં ખબર છે

કે આ પ્રમોદા કુમારી માતીની માલા તે કાગની ડાકમાં
 ન સોલે અને હુસની ડાકમાં સોલે જગતસીંહની
 સીકલ જોઈ હોય તે અડાયો છાણો અને આ બંદાની
 શીકલ જોઈ હોય તે મસ્કતી પાણુ માટે ચાલ
 આપણુ ધારેલુ કામ પુરૂ કરીને (આનંદ) કપટસીંગ
 પોતાના બાયને મારવા માટે મહેલમાં જાય છે.

પ્રવેશ ૩

ગાયન ૨૦

કાન્તી-સુધરેલ-આ અવનીમાં બ્રહ્મ માતના વસે અતિજન ખરણની
 મલિન મતીના માનવ નામનો કાઠવ જેવા રહે છે ઠરી (આ)
 લેસ વિચાર કરે નહિ મનમા બાળાપર કરે બુલમ અતી
 શક્તિ રૂપિ માત પીતાની નહોર થઈ ગઈ છે મતિ (આ)
 આર્ય લાઈઓ એતો ચીતના લાહાવો નથી કઈ એવો કમોથી
 હિંદુ ભુમીને લજીત કરોશુ અજગાર રહો છો સાને મનોથી (આ)

કાન્તી-અહાહા ? સુ વર્તમાનકાળના માણસોના હૃદયના
 વિચારે બહુવાઈ ગયા છે મનોવૃત્તિ બ્રહ્મ થઈ ગઈ
 છે અર્થવ મરી ગઈ છે એ લાલચુ અને પૈસાના

લોલીઆઓ જરા વિચારો અને તમારા હૃદયને સા
 માટે પાપમાં ડુબાવો છો બાળકીતા પૈસાને વાહ વાહ
 શબ્દો ઉચારી જે આર્ય લાઈઓ સ્વીકાર કરી પોતાનો
 નિરવાહ કરે છે તેને હજાર ધીકાર છે હું આર્ય
 લાઈઓને વિનંતી કરું છું કે પતિને જોયા વગર
 બાળાને પરણાવતા નહિ તમો જે એ સી વરસના
 યુવાની સાથે બાળ વયની બાળા વરાવો છો તે તમો
 જાહેર અબરમાં તે એક સોદો કર્યો કહેવાય પણ
 તમોને સુખ મલે અને બાળા કેમ સુખી થાય તેનો
 પ્રેથમ વિચાર કરો માઆપની ફરજ છે છતાં તમો
 તો તમારા સ્વાર્થ તરફ દ્રષ્ટી ફેરવી કામ કરો છો
 તે ખડં જોતાં એ બાળાનો પૈસો તમારા અંગમાં
 કોઈની માપક કૂટી પ્રત્યક્ષ દાખલો બતાવસે માટે
 જરા વિચારો અને આર્યબંધુ આ ભુલ સુધારો.

સુધરેલ કાન્તા—

જાવન ૨૧

અરે પાપી આર્યો દીલમાં વીચારો જન બાળાઓની જુવો કાયા (૨)
 પુત્રી વેચીને બની સેઠ બેસે, કરવી છે એવી સુ' માયા અરે (૨)
 યુવાની સાથે બાર વરસની બાળાની બાળે કાયા (૨)

ધીકાર એવા લોભી પીતાને (૨) ધન ધરામાં લલચાધારે (જરા)
 બાબા પ્રત્યે કંઈ દ્રષ્ટી કરે નહિ એવા સ્વાર્થ સમાયા (૨)
 વીરહા નળથી બળતી બાબા (૨) પછે ખોટા વિચારો-જરા.

પ્રવેશ-૪.

કપટસીંગ-મહેલમાતો દાખલ થયો પણ કેવી રીતે મારવું
 (અચકાઈને) પીતાને મારતા જીવ કેમ ચાલે (વિ-
 ચારીને) મારવામાં શું મોટી વાત છે પ્રેમના ખાતર
 એક નહિ પરંતુ હજાર ખુન કરવાને આ કપટસીંગ
 પાછો ફરનાર નથી તે નથી બસ તાતને મારી
 પ્રધાન થાઉ એટલે ધારવું કામ પાર (પીતાના
 બાપને મારી નાખે છે અને ખુસી થાતો ચાલતો
 થાય છે.)

પ્રવેશ-૫.

પ્રમોદા-

ગાયન-૨૨

સત્વર જવું પ્રીયુને મનાવું પ્રેમી જામને જીલાવું (૨)
 કામ કરીને કામ કરીને પ્રેમના પક્ષમાં રહીને
 સીલની દાનાઈ પ્રીતિ ચલાવી પીયુને મનાવી લાવું-સત્વર.
 નવના બાવુથી ધાયલ કરી પ્રેમી માયામાં લાવું (૨)
 અંતર અંતર કરે કંઈ નહિ અંતરથી ઉભરાવું-સત્વર.

કળાવતી-બહાલી પ્રેમ પ્રેમ અને પ્રેમજ કરો છે પણ તેની
કસોટી જાણી શકો છે પ્રેમ પીયુ તે તો સહેલ છે
પણ તેને ધરવવું મુશ્કેલ છે સમજ કે-

પ્રમોદા-એટલે,

કળાવતી-એટલે એમકે જ્યાં પ્રેમમાંજ પડવા ઈચ્છતા હશે.
પ્રમોદા-પ્રેમ તો ખડું પ્રેમથી હુમેશાં માણસો પ્રકૃલીત
દેખાય છે પ્રેમ શબ્દ હરેકને લાગેલું છે પણ તેનો
પેરેચાક જુહો છે.

કળાવતી-ત્યારે સ્પષ્ટ કહોની.

પ્રમોદા-લે સાંભળ વિર પુરૂષોને વિર રસ પસંદ છે ક્ષાની
અને સાધુ સંતને શાન્ત રસ પ્રીય છે સુર અસુર
અને મનુષ્યો નવ રસ ચાહે છે ત્યારે હું તો પ્રેમ
રસને હુમેશા આ મહારા કોમળ હૃદયમાં રાખવા
આતુરજ છું.

કળાવતી-ધન્ય છે તમારા અહાપણુને (મનમાં) હજી પણ
તેના પ્રેમની કસોટી કરવી.

પ્રમોદા-બહાલી જેન આ આતુરતા ભરેલું પ્રેમાહુલ્ય હશે
ચાકુલવ્યાકુલ થયા કરે છે.

કળાવતી-એટલે (મનમાં) ત્યારે કસોટી કરવી ત્યારે તો
ખરાખર કરવી (પ્રગટ) શું.

પ્રમોદા-પૃથ્વી રૂપી કાયા પર રાય રૂપી પ્રેમ છે
લશ્કર રૂપી તંતુઓ પર સરદાર રૂપી પ્રેમ છે
એ થકી મન થાય વ્યાકુળ ન મળે જો પત્ની પ્રેમ
ધરું હું પ્રેમની કપૂની પીયુતું શુદ્ધ જોવાને પ્રેમ

કળાવતી-સમજી સમજી હું અરે ત્હારા વિચારો ભેદના
ખોટી પ્રીતી સાને તું દરઆવે છે એકાન્તમાં
મનના વિચારો પ્રેમથી તું ભેદમાં દરઆવે છે
ખોટીને સાચી બનાવી બતાવે છે એકાન્તમાં

પ્રમોદા-પ્રેમની સી છે કહર પ્રેમમાં શું રમત
પ્રેમથી શું પામે જન જાણે છે તે આખું જગત
પ્રેમની તું કર કસોટી પ્રેમથી બેબાર છું
ખોટી નીંદા છોડી દે તું એ થકી આબરહુ.

કળાવતી-(મનમાં) પ્રેમને બેહદ કુમારીના તનમાં પ્રવેશ
કરી રહ્યો છે.

પ્રમોદા-(કળાવતી પાસે જઈ) સખી મારા પ્રેમની કસોટી
કેવી રીતે કરી મારા પ્રેમને ખોટું પાડવા સા
સખબથી ચર્ચા કરી.

કળાવતી-એ તો સહેજ ખૂંદન જો પ્રેમની કસોટી કરીએ તો
સાખો પ્રેમ કેમ પ્રગટ થાય.

પ્રમોદા-ત્હારી સર્વે વાત સત્ય પાણુ

કળાવતી—એટલે જોલો ખંડેન જોલો હુસીને દીલના વિચારો જોલો

પ્રેમોદા—અમારા દૂધના સસુદ્ર ઉપર કમળા ક્યારે પથરાઈ
આનંદ આપશે જેમ મોરલીઓના મધુર સ્વર ઉપર
મોહ પામી મૃગ સર્પ અધન થાય છે તેવી રીતે
મારા હૃદયેથી પ્રેમ શબ્દ રૂપી અવાજ ઉપર કેદી બની
આ શુન્ય મહેલમાં માછલીની માફક તરપડીયા માડું
છું જેમ મોર, બપૈયો, ચકોર અને કમળા વરસાદની
ગર્જના સાંભળી પોતાના મુખ ઉઘાડી જેમ આકાશમાં
રાહ જોતાં પડયા રહે છે તેવી રીતે હું કાનના તીણા
તમરાના અવાજ સાંભળી મારા પ્રીતમની રાહ જોતી
આસામાં અને આસામાં આ મહેલની ચારી પાસે
ચોમેર નજર નાખતી હું મેશા ઉભી રહું છું

કળાવતી—બહાલી બેન શાંત થા સર્વે સાડું થશે અને તારા
પ્રીતમને મેળવી આપીશ.

પ્રત્યોદા—(જરા શરમથી શરમાઈ જતી-જતી) પણ—ક્યારે

કળાવતી—વખતને અનુસરીને જે કામ કરવું તેમાંજ માલ છે.

પ્રત્યોદા—

ગાયન-૨૩.

પ્રેમી પીયુસનો જ્વમ આપી ખ્યારા રહેમ નજર ન કરી (પ્રેમ)

કામાગ્નિ સેવાય ન જરી બહાલા સીધાયા પરહરી (૨)

શ્રીહરી આપો સાય ખાળાને પ્રેમામદમાં હું ભરી (પ્રેમ)
 ચતુર સાણા પ્રેમી પ્યારે વહાલો મારો આપો હરી (૨)
 હું છું દિવાની પ્રેમની ભરી ચતુર વિના હું છું મરી (પ્રેમ)
 મન વસેલો દીકો ઠસેલો પ્રેમની હું છું પ્યાસી (૨)
 તરસાવો કાં તરછેલી મુને પ્યારા ખની હું ઉદાસી (પ્રેમ)

કળાવતી-શાન્તી ધરો.

પ્રમોદા-શું શાન્તી ધરું (નીસાસો મુકી) શાન્તી ક્યાં છે
 શાન્તી આ જન્મ લીધા પછી તો થઈ એક વખત
 શાન્તી વહાલી જેમ નદીના પાણીના ધોધ પર્વતોના પર્વત
 ચીરી નાખે છે, ભુમીની ભુમી ખોદી નાખે છે અને
 જ્યાં જંગલ ત્યાં પાણી કરી દીએ છે તેવીજ રીતે
 જ્યાં રૂપી પ્રેમ પર્વત રૂપી કાયાને સળગાવી ભસ્મ
 કરી નાખે છે. હૃદયને તારાજ કરી નાખે છે શું
 કરું ક્યાં જાઉં શું ઉચાડું.

કળાવતી-ઈશ્વર પુજન કરો.

પ્રમોદા-શું પુજન કરું જેનું પુજન હૃદયે કરું છું તેને
 છોડી વળી ખીલતું પુજન કેવી રીતે કરું. હમ્મ તો
 એકનો જન્મ પુરો રૂઆયો પણ નથી.

પ્રમોદા-

ગાથન-૨૪

અંતરની ચોરી કરી છે મમ પ્યારા

(૨)

ઘડી સી રીતે ધીર સાળી સ્થીર મનને માસ. અંતર
 ગુનો નથી એવો મહારો અરે પતી આવી ધાઓ (૨)
 સીતડુ સીરાઈ બાય મોહનને સાળી લાવો (૨)
 નીરાધાર આળાપર પ્રેમ વરસાવો આવી (૨)
 પુખ્તની કળીપર ગમન કરો પ્રેમ લાવી (૨)
 ચતુર સીરામણીને અરે કોઈ આવો લાવી અંતર

કળાવતી-સરવે સાઈ ધશે (ધીરજ આખ્યા કરે છે.)

પ્રમોદા-મરી ગયા પછી સાઈ ધશે આ હૃદય આકુળવ્યાકુળ
 ક્યાં સુધી ધશે.

પ્રમોદા-

ગાયન-૨૫

પ્રેમની કઈની પહેરી-પ્રેમની ઝોલી લગાવી
 પ્રેમ સોધવા આહુ હવે પ્રેમ સોધવા આહુ (૨)
 પ્રેમની માળા પ્રીતેથી ખ્યારા (૨)
 હૃદય મંદીરેથી કઈ ન ન્યારા (૨)
 પ્રેમની માળા રહુકુ પ્રેમથી ઉગારો દિનદારા (હયે)
 લલુતિ પ્રેમની અંગે લગાવી
 અલોક પ્રેમની હું જગાવું (૨)

મમ પિયુની આ હૃદયેથી પ્રેમ લગ્નને ખાતે ગાપું હવે
 કળાવતી-(મનમાં) હવે હૃદ ઉપર વાત ગઈ માટે આલ લેના

હૃદયનું સમાધાન કરૂં (પ્રગટ) બાઈ સાહેબ શાંત થાવ.

પ્રમોદા-વ્હાલી બેન હવે તો હૃદ થઈ હવે કાંઈ રક્તો બતાવ નહિતર વિના મોતે આ આત્મા પરલોક સીધાવશે.

કળાવતી-બુવો બાઈ સાહેબ આવતી સવારે છુપી રીતે પાછલી રાતે ઉઘતી ચોકીમાંથી અજીતગઢ તરફ પસાર થઈ ત્યાં તમારા પતીને મળી સરવે હકીકતથી વાકેફગાર કરશું. માટે હૃદય શાંત બનાવી ધીરજ ધરો.

પ્રમોદા-પણ આજ પોશાકથી.

કળાવતી-આપણે તો સોદાગર વેસ ધારણ કરી આત્મા જવાનું છે.

પ્રમોદા-ધન્ય છે મહારી વ્હાલી બહેન ધન્ય છે આવા વખતે મારી ભીડ ભાગવામાં મને જે મદદ કરી છે તેનો બદલો (વિચારમાં પડી જાય છે.)

કળાવતી-બદલો કહી કેમ અવકાયા.

પ્રમોદા-(મનમાં) મુરસીહ સાથે વરવી આપ્યાર્થી બદલો વળશે હાલ તો આ લેહ છુપો રાખવો જેમ હું રાજ્યકુમારી છું તેમ કળાવતી પણ ભાયાતી કુટુંબની કુમારીકા છે. (પ્રગટ) કંઈ નહિ વ્હાલી બહેન કંઈ નહિ વખત આવેથી બદલો આપીશ હમ્મુ તું પણ કુંવારી છોની એટલે-

કળાવતી-(મનમાં) હા હું સમજીને પુરૂષની સાથે મારો સંબંધ કરવા સંન્યકુમારીની વૃત્તિ છે તેનો તો હું મારા સહયેથી ચાહુ છું પણ હાલ લેદ ખોલવો નહિ. (પ્રગટ) બાઈ સાહેબ ચાલો વખત થોડો છે માટે ચાલો સામગ્રી કરી સખીએ.

પ્રમોદા-ચાલો (મનમાં) મારા મનના વિચાર બહુી ગયેલ લાગે છે પણ શીકર નહિ.

પ્રમોદા-કળાવતી-બંને—ગાયન-૨૬.

કર ભેડીને સહાય માગીએ વિભુ તારીરે (૨)

સહાય એક છે તહારી સહાય માગીએરે-કરભેડી.

પ્રમોદા-સહાય હવે તું પુર્ણ કરને કષ્ટને કાપી તું દુર કરને(૨)

ચરણે શિશ નમાવું વિભુ દુખથી તારને-કરભેડી.

કળાવતી-નિરાધારને આધાર આપી દુખથી તારી દે (૨)

દુખથી તારી દે દયાળુ સુખમાં લાવી દે-કરભેડી.

પ્રમોદા-સતીએના તે સતરખાવ્યા પતિ પ્રત્યેની પ્રીતી રખાવી(૨)

દયા બાળપર વિભુ લાવી ઉગારો પ્રીત બતાવી-કરભેડી

પ્રવેશ-૬

અમરજીવ-સિતાપતી પ્રત્યે) આને પ્રધાન દુલેસય સ્વર્ગવાસ

થવાના ખયર મલતા તમામ સૈવ અને અમલદારો

નવ દિવસનો શોક યાગ્યો અને નવ દિવસ પાછી

હુલેશચના પુત્ર કપટસીંગને તેના બાપની પદવી આપવી.

કપટસીંગ-(મનમાં) ખુશી થાતો કે નવ દિવસ ક્યારે જાય કે હું પ્રધાન બનું ને પ્રમોદા સાથે રંગ માણું.
(પ્રગટ) મોહું મલ્કીન કરીને બેસે છે.

અમરજંગ-(સિનાપતી કેદારમલ પ્રત્યે) આજે જામમાં તમેને કહેવામાં આવેલ તે પ્રમાણે હાંદેરા પીતાવો. કચેરી બરખાસ્ત કરવાનો હુકમ મલે છે.

પ્રવેશ-૭

કપટસીંગ-પ્રમોદા પ્રમોદા તું મારા હાથમાંથી ક્યાં જવાની છે બસ હવે તને છોડનાર નથી અણતમઠ તરફ જવાને સોદાગર વેસમાં જવાનો ઇરાદો રાખે છે પણ તે પહેલા આ કપટસીંગે તારા માટે તૈયારી કરી રાખેલ છે. બસ રમણીનું હુરણ કરવું.

કપટસીંગ-

ગાયન-૨૭

રાજતણાનું ખાંડન કરીને રમણીને લાવું. (૨)

જાન જવા ન છોડું હામ ધરી કડું કામરે (૨)

ડકા થાસે દશ દિશામાં ગાજસે માડું નામરે-રાજ (૨)

પ્રવેશ-૮.

પ્રમોદા-ખેન વાલોમાં ને વાલોમાં રસ્તો બહુજ પસાર કર્યો કેમ નહિ વાડ.

કજાવતી-સા માટે રસ્તો પસાર ન થાય આપને તો પ્રેમની વાતો બહુજ પ્રીયકર લાગે છે એટલે એજ વિચારમાં થાક પણ લાગ્યો નહિ હોય કેમ વાડ.

પ્રમોદા-હારી તો એવી ને એવી જ્યારે અને ત્યારે મસ્કરી કર્યાની ટેવ બહુજ છે.

કજાવતી-બહુ સાડ ચાલો અહિં વિશ્રામ લેએ કારણ હવે અજીતગઢની સરહદ બહુ દૂર છે માટે સામેના વૃક્ષ તળે આપણે વિસામો લેએ. (બંને જાય છે)

પ્રવેશ ૯ મો.

મણી-શું આર્યો દયા બતાવે છે એટલે દયાળુ અને માયાળુ થવું તે કાંઈ અઢેલ વાત નથી, છોકરાઓની રમત નથી પ્રથમ તો પોતાના તરફ વિચાર કરતા નથી અને એ સી વરસના બુઢાની સાથે નાબુક નાની વયની બાળાને પૈસાની આસાએ બુલભાવ ભરી રીતે અરપણુ કરે છે તેને શું કોઈ દયા કહેશે ? આવા કૃત્ય કરનારા તરફ તો પ્રથમ ધિક્કારની દૃષ્ટિએ જુવો (એ દરમ્યાન કાન્તી પ્રવેશ કરે છે અને એક બાબુ ઉભી ઉભી સાંભળે છે) એ બુલભગાર આર્યો તમો એ પારો તો પૈસો એકડો કોઈબી રીતથી કમાઈ શકો તેજા છે છતાં જા માટે બાળાના દેહના જુખ્યા બન્યા છે.

કાન્તી--(પ્રવેશ કરી) પૈસાના માટે ભુખ્યા છે અને વગર મહેનતની કમાઈ ખોટ વગરની છે તમારા ભાષણને ધન્ય છે ધન્ય છે તમારા ભાષણને હું પણ એક ઉમદા અથ તરીકે ચાહું છું તમે પણ મારા વિચારને મળતા લાગે છે.

મણી--તમારા વિચારને મળતી આવું અગર તો નજ આવું પણ થતો પ્રત્યક્ષ જીલમ કેમ સહન થાય હાલમાં તો આર્યો આંધા બની ગયા છે નાની વયની આર્યોની બાબા શું પોતાની જીવગી કમોતેજ મારવા ચાહતી હશે પ્રથમ આપણે આપણા ઉપર દ્રષ્ટી કરી જોઈશું તો આપણને કમકમાટી પ્રથમ પ્રગટ થશે.

કાન્તી--ખરૂં છે જોન હવેથી મારાથી જેટલું કન્યાવિકૃત્ય તરફ ધિક્કાર છુટશે તેટલો ઉપદેશ ધિક્કારની સાથે છેવટ સુધી બરી સખીશ અને જો બાબાઓ તરફ વિચાર ન કરે તો પછી એમજ સમજવું કે તેઓ કોઈ નીચ વૃત્તિના પૈસાના ભુખ્યા કોઈ માનવરૂપી દૈત્યનો અવતાર હોવો જોઈએ.

મણી--જે થશે તે પછીથી જોઈ લૈશું.

કાન્તી--વારૂ જોન આપણે જેવી રીતે મનગમતા પુરૂષથી વરી જીવગી કુતાર્ય કરી છે તેવી રીતે બીજા બાબાઓ કરે તો.

મણી-તો એમ સમજવું કે આ હિંદ મુખ્ય ચડતીનું
પગથીયું બતાવે છે.

કાન્તી-સત્ય છે પણ ખૂબ ઉપદેશ કરીએ છીએ પણ
તદન વ્યર્થ છે.

મણી-ત્યારે શું અફળ જશે.

કાન્તી-હા-હા-હા એક વખત નહિ પણ હજાર વખત.

મણી-સખાબ બતલાવશોની.

કાન્તી-જીવો ખૂબ કહેવત છે કે શેઠની શીખામણ આંખા
સુધી તેવી રીતે આપણું ચર્યાએણું વિવેચન આડી
અત્યારે એવા વિચાર સાંભળશે અને બહાર નીકળ્યા
કે હવામાં મુકી દેશે એટલે ભુલી જશે અને પોતાનો
ધંધો મુકવાના નહિ કારણ કે ઘેર બેઠા ખોટ વગ-
રનો ધંધો વટાવનો મુકી શા માટે ખીજે વેપારમાં
(કન્યાવિક્રય) મનગમતા પૈસા મળી શકવાની ઉમેદ
રહે છે અને મન ચાહે તો કોથળી બે કોથળી એક
ગોલ ઉપર લઈ પોતાનું કાળું કૃત્ય કરી આજાને
અસુખમાં આપી અને પોતાનો નીચ ધંધો ચલાવી
સુખી થાય છે તેવા પાપી નરોને હજારવાર તો શું
પણ કોટીવાર ધિક્કાર છે.

મણી-ખરેખર એવા આર્યો જન્મ લીધાને બદલે પાથર
બને તો સાડ.

ગાયત્રી કન્યાપર પાપીઓ જુદમ કરે,
લેસ દયા રાખે ન ઉરમાં કામ પોતાનું કરે.
ધરમ શરમ અગણા ધરી મરમ જાણે ન જરી,
કન્યા પીચારીના કરમ કે પાપીના પેટે પડી.

કાન્તી-બહેન ચાલો હજુ આપણે ધણું કામ છે અને કન્યા-
વિક્રયનું ભાવણુ ઉતારી જુરસાણેર આ સલામ'ડળ
વચ્ચે હું છેવટમાં કરવાની હીંમત ધરીશ અને એ
કામમાં ઈશ્વર પાર ઉતારે.

મણી-તમારા વિચારને હું મળતી છું અને તમારા વિચારને
સહુ કેઈ ધન્યવાદ આપશે ચાલો વખત બહુ થઈ ગયો છે.

બંને જાલે છે— ગાયન-૨૮.

ધિક્કાર એવા આયેનિ જે જાણાઓની દેહ જાળે છે (૨)
પૈસાથી લોભાઈ જઈ ફૂરતા અતિ ગુન્નરે છે—ધિક્કાર.

મણી-શરમ મુકી ઉરથી ધરમ ન જરી જાણેરે (૨)
લલચાય પણ એકમાં આનંદ અતિ માણેરે—ધિક્કાર.

કાન્તી-પુત્રી પૈસા જે જન ખાસે અંગે રોગ થાશેરે,
વિચારી કામ કરજો નહિતર આગળ ખતા ખાશેરે—ધિ.
બંને જાય છે.

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ-૨.

(ધસારાબંધ રાજ્ય દરબારીઓ પ્રવેશ કરે છે અને પાછળથી
લશ્કરી પલટન.)

અમરજંગ-બાબા એકલી ક્યાં ગઈ હશે.

સરદાર-પ્રભુ જાણે.

રાજદરબારી-(મનમાં) મહારાજાનું દીલ કેવું નાસીપાસ થઈ
ગયું છે.

અમરજંગ-એમ પણ સંભળાય છે કે કળાવતી પણ સાથે
છે માટે તમે તલાસ માટે જાઓ એમ કહી અમ-
રજંગ જાય છે. (ઉદાસીમાં)

સરદાર-હમણા એવી વાતો ચલાવવાની જરૂર નથી. એ સીક્ર
કમાન્ડર તમે જલદી પાછલા જંગલમાં લશ્કરી
પલટન સાથે બહાદુરખાન પડ્યો છે અને તે આજનો
દિવસ ત્યાંજ રહેશે અને અડખા પઠાના ગામમાં
તથા જંગલોમાં શોધ કર્યા બાદ ખીજે સ્થળે ઉપડી
જવાને છે માટે તમે પણ શોધતા માટે ત્યાં
ઉપડી જાઓ.

सीकृकमान्द्र-ज्यो आप नामदारनो हुकम.

लशकरी-(कुप साथे)— गायन-२६

जंगल मेदान जोणीने हिमन सहु धरो,

पर्वत गीरी जालोमां शोध कर्छ करो. (२)

नीमकडलाही हील जतावी हीलथी काम करो,

महाराज अमरजंगना दुप सहु डुरो-जंगल-(जय छे.)

प्रवेश-२.

बाडादुरभान-(सरदारना किनारा उपर छावणीना तंभुमां.)

महाराज अमरजंगकु शक पयोदा हुवा है के प्रमोदा

कुमारी दासी कजावतीके लेकर अथलजगठ तरङ्क पसार

हो गछ है हुम सजको तलास करनेकु लेज है पुदा

न मालुम है प्रमोदा कीस जगाये अणी ठेरी होगी.

(लशकर तरङ्क इरीने) सीपाहीयो अणी तुमारा काम

हीणानेका वजत आया है वास्ते अच्छी तरेहु अजव

कयुंके अणी जडोत रस्ता काटना जाकी है.

लशकर-(तलपारो नभावी शीर नभावी) जेसा हुमेरा

सरदारका हुकम-

गायन-३०

वयो उस्ते हुम नहि कषी ऐसे हुम सरदार (३)

कतव करे हुम सज भीलके बाडादुर हुम सरदार-७०

બહાદુરખાન-અકડ બનકે પ્રકડ બનકે ધરો હાથ સમસીર
ખંજર ભાલા તીર કમાનો લેકે લડો બહાદુર (૨) લડતે

લશ્કર-જાંબકે મેદાનમે-લડતે હે હુમ સખ.

૨ખકે હુમ મસ્તક-ડરતે હૈ નહિ કબ (૨)

બહાદુરખાન-સાખાસ સાખાસ સુરવીર (૨) લડતે (બધ છે)

પ્રવેશ-૩.

જગતસીંહ-પ્રીય મિત્ર-પ્રમોદા કુમારી મને શું વીસારી જશે
જેવી રીતે હું તેની સદા માળા જપુછું તેવી રીતે
શું મને નહિ સંભારે (વિચારી) કેમ નહિ સંભારે
જ્યાં પ્રેમ વાસો કરે છે ત્યાં સદા પ્રેમની માળા
જપાય છે (સુરસીંહ પ્રત્યે) ઓ મિત્ર મારા વાલા
મિત્ર મને પ્રમોદા મીલાવ હું તેના વિના અથ
અન્યો છઉં.

જગતસીંહ-

ગાયન-૩૧

ચકચુર છું હું પ્રેમમાં હાથ હવે શું ધરો (૨)

ધીધી પ્યાલી પ્રેમની પ્રીધી લીધી પ્રીતી,

એ મન માલેલી ક્યાં મળે એના વિના મુજ

પ્રાણુ જશે. ચકચુર-(૨)

સુરસીંહ-આમધું આવરા બનવાથી પ્રમોદા મલી જશે જરા

હીમત ધરો આજે આપણે ચીતોડગઢ તરફ પ્રમોદાને

મલવા માટે જઈએ ત્યાં સર્વે સાફ થસે નાહક
હીંમત થઈ કાયરની માફક ગાંડાપણું રાખવું તે
રાજવશીનો ધર્મ નથી.

જગતસીંહ-શું ત્યારે ચીતોડગઢ જઈ પ્રમોદાને મીલાવી
આપશે તેની પુરેપુરી જો ખાત્રી આપે તો તેમ
ચાલવાને તૈયાર છું.

સુરસીંહ-ત્યો આ વચન.

જગતસીંહ-હુ શીયારીમાં આવીને (મનમાં) ખુસી થાતો
થાતો (સુરસીંહની સાથે જાય છે.

પ્રવેશ—૪.

કાન્તી-યસ યસ ચોલરાઈટ (લટકો મટકો કરતી દીવાન-
ખાનામાં પ્રવેસ કરે છે) આખે તો રપેકટેકલસ ચઢાવ્યા
છે ખુટ સ્ટાર્કોંગ પગમાં શોભી રહ્યા છે અંગમાં
પણ સુંદર સાડી અને પોલકા શોભી નીકળેલા છે
હાથમાં અંગ્રેલા રહી ગઈ છે અંગોડામાં પ્રલાવરની
નાબુક વેણીએ મુગધથી તો હુદજ કરી દીધી છે
(જશ વિચારમાં આમતેમ કર્યા બાદ) છટછટ ઈન્ડ-
વનમાં કેવી ચોડ રીત છે કારણ કે ખાઈડીઓ
મુરખની લાજ કાઢે અને પોતાના ધણી સાથે ગાર્ડનમાં
ફરવા જવા માટે એળ ગણે છે અને શરમ ખતાવે
છે પણ હું તો કહીશ કે જો શરમ નહિ પણ

ઉંચી શરમ છે કારણ કે પત્ની સાથે બાગમાં જવામાં શરમ અને જાલના ભય કર સ્થળ ઉપર પોતાના ચાર સગે જવામાં શરમ કેમ નહિ આવે, નટખટ નારીઓ પોતાનો ઉપરનો રાજ બતાવી સુખતા જણાવે છે આપણે ગમે તેવા હુરોપ્સે પણ જ્યાં સુધી આપણું હૃદય આપ છે ત્યાં સુધી આપણો વાળ વાંકો કરનાર કોઈ નથી જે કે મુદારો જન્મ ઈન્ડીયામાં થયેલ છે પણ ઈંગ્લાન્ડની મુસાફરી કરી છે એટલે હું તો કહીશ કે મુધારામાં અને હુશી ચારીમાં હિંદ ઘણો પછાત છે. ખીજા ખંડો કરતાં હિંદ ભુલીકામાં ઘણી અમુલ્ય ખાણો છે પણ તેનો ઉપયોગ કરી બાજુતા નથી તેમ ખીજાઓને ઉત્તેજન આપતા નથી (એ દરમિયાન પ્રાંકડાલાલ પ્રવેશ કરે છે) લવર આઈ એમ વેરી ગ્લેડ હુ શી સુ.

પ્રાંકડાલાલ-વેલ તમે શું વિચાર કરો છો.

કાન્તી-પ્રાંકડાલાલ.

ગાયન-૩૨.

ઈન્ડીયામાં નથી સુખ ચમન મંગળ છે ઈંગ્લાંડ (૨)

આનંદભુવન મોજમજનું જાણો લવર ઈંગ્લાંડ-ઈન્ડીયન.

હિન્દુ કર ચીપ્ હિન્દમાં રાખી બુલ્લટાકીંગ પગમાં પેરી-(૨)

એક ખીજાથી હાથ ધરીએ હાઉઆરસુ કરીએ અપાર-ઈન્ડીયન.

ટી પાનુ મહુની સાથે લઈએ વાતો કરીએ અપાર--(૨)
 સમતગમત મોજ મળાને આનંદ લાવીએ અપાર--ઈન્દીયન.
 કાંકડાલાલ--આઈ એમ વેરીગ્લેડ ઈન્ડીઝ વેરીગ્લેડ ઈન્દીયનના
 રીવાજ તરફ મને ઘણો ધિક્કાર છુટે છે (ખુરસી
 ઉપર બેસે છે) બહાલી આજે તો એક સુંદર ગાયન આઈ
 મારા તનને તહીન કર (નીચે પ્રમાણે કાન્તી બોલે છે.)

કાન્તી--

ગાયન--૩૩.

આઈ લવર આવો હૈતથી તમે આજ ડીયર
 રીમેગર હું કરું છું પ્રેમથી તમને આજ ડીયર
 ચતુર નેમથી તમે કામ કરો આવી નીયર--માઈ
 માઈ માઈન્ડ ચાહું છે પ્રેમ મેળવવા કાજ
 પ્યાર સુગન જે ન મળે તો મરવું મારે આજ
 દીલમાં થીક કરો આવી બતાવો પ્રેમી કહર--માઈ
 સુંદર નાઈટ સુનમાં કેવી રહી સોભી
 તુમ વિષુ કિલ મહાઈ બની રહું છે આજ કવીવર--માઈ

કાંકડાલાલ--(હસીને) વેરીનાઈસ સોંગ ઈન્દીય વેરીનાઈસ સોંગ.

કાન્તી--(હાથ જોડીને નમનતાથી) લવર આપનું હૃદય ગ્લેડ
 થયું કે નહિ.

કાંકડાલાલ--હાઈ કેકીલ કઠ સાંભળી હું તો ચકીતજ થઈ
 ગયો છું બહાલી કરી એક સંભળાવ.

કાન્તી--બહુ સાડ

ફાંકડાલાલ-(વચમાં)કથું ગાયન ગાઈસ

કાન્તી-નોખલતું કે

ફાંકડાલાલ-હા તેજ ગાઓને

કાન્તી-

ગાયન-૩૪.

હવે તો નો ખોલ ખ્યાયા પધારો લવ કરનારા મહી (૨)

સખી પ્રકાસે રજની માંહે ધીન સમજવું હું રહી (૨)

આનંદ વાલા ગાવું તમારા (૨) પ્રીતે પધારો અહીં.-હવે.

વહાલા અતો નાઈસસાંગ લવ કર્યો એ સુખીથી (૨)

આનંદ ધારા વરસે ખ્યારા (૨) સોભાવો તેને પ્રીતથી-હવે.

પ્રવેશ-૫.

કપટસીંહ-હો હું અજીવનની સરહદ સુધી આવી પહોંચ્યો

પરંતુ આગલ પાછલનો ખ્યાલ ન થયો, હરકત નહિ

પ્રેમી માણસ બધાને અંધા બુઝ્યે છે. માટે ચાલ

આગલ શું થાય છે પણ સામે વૃક્ષના ગાડ નીચે

કોણ બેઠું છે (નજીક જઈને) હો મારી વલભા

રમણી પ્રમોદા ઈશ્વરની કુદરત ન્યારી છે. મારા માટે

તેણે કેટલું દુઃખ વેડીને આ સ્થળે આવી પહોંચી

છે ચાલ તેને જગાવું (વિચાર કરીને) આગળ જઈ જ

ગાવે છે. એ પ્રાણુ વલભા મનોહરણી મારાહીલને સાંત કર

તારા માટે હું વનોવન ફરી આ સ્થળે આવ્યો છું

માટે મારા હીલને આનંદ આપ.

પ્રમોદા-(ગલસાઈને કળાવતીને) ખેન ઉઠ આ કોણ છે.
(કળાવતી ઉઠે છે) તેને પીછાનવાથી-ઓ કપટસીંગ
તું અહીં સામાટે આવેલા છે અને અમાને નાહક
સામાટે હેરાન કરે છે.

કપટસીંગ-ઓ વલલા હું તમાને હેરાન નથી કરતો પણ
મારો પ્રેમ રહ્યમાં ઉછાલા મારે છે તે તમાને
સતાવે છે માટે અમારા ઉછળતા રહ્યને ઠંડક આપી
તમારા મનની સાથે બેઠો.

પ્રમોદા-હું મારા તરફ ફેર દટીએ તું બેવાને માગે છે ઓ
નીચ અહીંથી દુર જા નહિતર જાનથી માર્યો જસ
તને લાન નથી કે આ સરહદ કોની છે અને હું
પુત્રી કોની છું તેનો જરા ખ્યાલ કર.

કપટસીંગ-ખ્યાલ તો મારા દીલમાં આજથી બે વરસ પેલા
હતો કે હું પ્રમોદાને પરણીસ તો આવે તે વખત
આવ્યો છે માટે માનુની શુમાન મુકી આલીંગન કરો.

પ્રમોદા-તું હવેનો પ્રયત્ન કરસે પરંતુ આ પ્રમોદા તારા
હાથમાં આવનાર નથી તે તું નકી સમજજે.

કપટસીંગ-હાથમાં તો આવેલી છે તો હવે ક્યાં જવાની છે
બે નહિ માને તો આ સમસેરથી તારા શરીરના
ટુકડે ટુકડા કરવાને હું તૈયાર છું.

પ્રમોદા-બાન કાલ જતી હોય તો આજ જત્યે નથી પરવા તેની મુને આ દેહ ગંદકીથી ભરેલી છે જેટલી પતીવૃતા રાજસે તેને કૃણ પ્રભુ આપસે માટે મરવાની મુને પરવા નથી માટે તહાર ચાલે તે કરીલે.

કપટસીંગ-ત્યારે એમ છે તો લે આ—

પ્રમોદા-(કોઈ બચાવો કોઈ બચાવો)

પાછલા જંગલમાંથી બહાદુરખાન તથા જગતસીંહ દોડી આવે છે:

(જગતસીંહ આવે છે કપટસીંહ નામી બંધ છે)

પ્રવેશ-૬.

અમરજંગ-(પદમાવતી-પ્રત્યે) બહાદુરખાન પ્રમોદાની તપાસના

માટે ગયેલ તેને બે માસ થયા છતા પેતા નથી

(તે દરમ્યાન) બહાદુરખાન પ્રવેશ કરે છે)

બહાદુરખાન-મહારાજા-પ્રમોદા કું લેકર-અજીતગઠકા મહારા

રાજા જગતસીંહ આપકી તરફ આતે હું—

પદમાવતી-મનમાં ધન્ય છે આવા વીર પુરૂષને કે પોતાનું

બાણી પ્રમોદાને રાજ પ્રાપ્ત કરી.

અમરજંગ-રાહ જોઈ ઊભા છે (તે દરમ્યાન કળાવતી, પ્રમોદા

જગતસીંહ વીગેરે પ્રવેશ કરે છે.)

અમરજંગ-બહાલી પુત્રી, તમે આજ બે માસ થયા ક્યા

ગયા હતા. (પ્રમોદા મનમાં) પોતાનું પાગલ ન

જાહેર થાય તેના માટે કપટસીંહનું બતાવી એ કારણ

તે હાલ રાજમાં નથી માટે તે પાપીને પુત્રાવા દે

(પ્રગટ) પીતાશ્રી અમે શીકારના માટે ગયા ત્યા

કપટસીંહિ અમાગ ઉપર કુર હિષ્ટિએ જોતાં અમારા બંનેનો જગડો થયો તેવામાં જગતસીંહ તથા બીજા લશ્કરી સીપાઇઓ બાવી પહોંચ્યા અને કપટસીંહ નાસી ગયો.

અમરજંગ-(ગુસ્સાથી બહાદુરબાન પ્રત્યે) તુમ અશ્વત્થઘઠની સરહદકે કપટસીંહકી તલાસ કરો ઓર ઉસકુ પકડકે લાવ.

બહાદુરબાન-જેસા નામદારકા હુકમ.

અમરજંગ-(જગતસીંહ પ્રત્યે) ચાલો આપણે વિશ્રાંતી લેએ કારણુ આપને આ કામમાં બહુ-મુશ્કેલી પડી હશે.

જગતસીંહ-મારે હવે બહુ દુર જવાનું છે, લશ્કરી પલટન છાવણી નાખી પડી છે માટે કાઈ પ્રયત્ન આપને મળીશ (એમ કહી બાય છે).

પ્રવેશ-૭.

કપટસીંહ-ઓ બચ્ચા જગતસીંહ જગતસીંહ મારા હાથમાં આવેલો શીકાર ગુમાવ્યો તો બચ્ચા હવે તું ક્યાં જવાનો હતો. બસ જગતસીંહને મારી, સંખ્ય પચાવી પછી અમરજંગ ઉપર ચડાઈ કરી પ્રમોદાને મળું, ચાલતા ચાલતા અશ્વત્થઘઠની સરહદમાં આવી પહોંચ્યો છક માટે ચાલ જગતસીંહને મારી પ્રમોદાને મળું. (બાય છે.)

પ્રવેશ-૮

અછતગઢમાં કપટસીંહ જગતસીંહના મહેલમાં પાછલી બારીમાંથી ઉતરે છે.

કપટસીંહ—આમતેમ બુવે છે, જોતાજોતા છેક પલંગ પાને બાથ છે (મનમાં) ઓ ખચ્ચા જગતસીંહ હવે ક્યાં જવાનો હતો લે આ પ્રેમની બલ (એમ કહી ખંજર મારવા બાથ છે) તેવામાં જગતસીંહ જાગે છે અને કપટસીંહને પકડે છે, કપટસીંહ ઘણા પ્રાંપ્રાં મારે છે, આખરે કાસી ન પ્રાવવાથી પકડાય છે, સુરસીંહ વીંગરે આવે છે અને તેને પકડીને કેદખાને મોકલાવે છે.

પ્રવેશ-૯.

(જગતસીંહની દબદબા ભરેલી કચેરી. પાછળથી કેદી વેશમાં કપટસીંહ)

(મુખે નાચ ચયા બાદ) જગતસીંહ—કપટસીંહને હાજર કરો (કપટસીંહ આવે છે.)

જગતસીંહ—બોલ કપટસીંહ તારા મનની શું ઈચ્છા છે તે બોલ કારણ કે કાલે તારા માટે ફાંસીનો માચડો તૈયાર છે સજનું ખુન કરવા જતાં પીતાનું ખુન થાય છે. જે માણસ પીતાનુલની છેકરીને પીતાની છેકરી અગર

એન સમજવી જુવે કારણ મહારાજ અમરજી
 ખાળીખાસી તને માટે બનાવ્યો ત્યારે તે તેજુજ
 ખુદ કંઈ ભલા તેની પુત્રી સાથે બદ દાનત રાખી
 તેમ છતાં મારો પ્રાણ લેવા તૈયાર થયો તો તને
 હવે કેમ છોડી દેવો જોઈએ માટે તારે હવે જેને
 ભજવા હોય તેને ભજવે નહિ તો તારા પ્રાણ કાલે
 તો ચાલ્યા જશે.

કપટસીંહ-શું હું મોતના માચડા ઉપર ચઢીસ એ અધ પ્રેમ
 પ્રેમ તું સહાને માટે બાર ગાઉ ઉપર બગલા દીવાને
 પણ અધા જુએ છે મે પ્રેમના ખાતસ મારા પીતાને
 મારેલ તેનાથી ન સંતોષ પામતા એક પ્રેમના ખા-
 તર હું રાજદ્રોહીત ખુની બની આખરે મારે પ્રાંસીના
 માચડા ઉપર જવું પડ્યું. જીવીને શું કરું તાતને
 મારી મેં જે કર્મ કર્યા તેના કૃણ પ્રત્યક્ષ મને મર્યા
 એ દિહવાસીઓ મારી પેઠે તમે વ્યભીચાર કરસો
 અગરતો કન્યા વિકૃત્ય કરશો તો માવી દસા તમારી
 થશે પેલા તમોને ઘણું સાદું લાગશે પરંતુ બતા
 દિવસોમાં પરતાસો માટે જરા ચેતો (સ્તબ્ધ હોલો રહેછે)

જગતસીંહ-આ અંકલને લઈ જાવો અને કાલે તેને પ્રાંસી
 આપી દો ગામમાં દંદરો પીટાવો કચેરી બરખાસ્ત કરો.

પ્રવેશ—૧૦ મો.

(પ્રાંસીનો દેખાવ—કપટસીંહની પ્રાર્થના.)

અંબા—એ ભાઈ તારે જે માણુ બબલવુ હોય તે ઘડી બે ઘડીમાં કરી લે નહિ તો પછી આજ્યો જઈશ મારે જે બોલવું હોય તે બોલી નાંખ.

કપટસીંહ—મારે કાંઈ બેઠવું નથી પરંતુ પ્રાર્થના કરવાની છે. (કપટસીંહ બોલે છે)

કપટસીંહ— ગાયન—૩૫

(રૂંધનકરતા)

પ્રભુ હવે મુજ પર દયા કર, પસતાવો થાયે અતી(ર)
સરમાણું છું મુજવું છું, પાયે જરી નહિ મારી મતી—પ્રભુ
બુદ્ધી અન્યાયોને અવીચારો હીણ ભાગીએ કીયારે,
તાતને મારી હું રીવાયો, હાય કહું સું હું અરે—પ્રભુ
પરણામ છે મારા અરવે સલાને છેલા પ્રણામ ભુમી માતને
અંડલ પાટલો ખેચી લેવાથી કપટસીંહનો પ્રાણ
નીકળી જાય છે.

પ્રવેશ—૧૧ મો.

અમરવંશ—મહારાજની કચેરીનો તબલો ભરેલો દેખાવ)
પાચળથી સુરસીંહને જગતસીંહ પ્રવેશ કરે છે.

વેપદાર—મહારાજ અણતમદના મહારાજ જગતસીંહ આવ
વા રજા માગે છે.

હુકમ મલતા (જગતસીંહ તથા મુરસીંહ પ્રવેશ કરે છે)

અમરજંગ-(જગતગી પ્રત્યે) કપટસીંહનો પત્તા ક્યાં છે.

જગતસીંહ-મહારાજ કપટગીંગ રાત્રીના વખતે મારા મહેલમાં દાખલ થઈ મારી ઉપર ખંજરનો ઘા કર્યો મારી આંખ ખુલતા તેને પકડી તેને ફાંસી આપી.

અમરજંગ-જે માણસ નીચ કૃત્ય કરે તેને આવા કૃપા મળે ત્યારે કુલરાવને પણ તેને મારેલ હુસે) જગતસીંહના પ્રમોદા સાથે હસ્ત મેલાપ કરાવે છે અને કળાવતીના મુરસીંહ સાથે હસ્ત મેલાપ કરાવે છે.

દરબારીઓ સવે ગાયન-૩૬

હે સાપ જગતમાં સરદાર હાતા (૨)

પ્રેમ ભેદા જગમાં રહે એવી આસ હેતા

અધમ ખરાને પાપ નજરમાં આજ કાલ ભેતાં

નહિ હરે કો જનથી આજે વ્યભીચારી કરતા-હે સાપ

સાપ હે તું હે પ્રભુ હિંદયાત્મીને ભજે પ્રભુને હ મેસાં

ભેલા કરે માઆપ તણાની હે આસીસહ મેશા-હે સાપ

श्रीमन्.

૫૨.

કરરીવાલાને જણા

લ સ્પીન્લ મી

અને તેમ વિજ્ઞાન ઓધલ, :

હું મો નીચલા સરનામે મોટા જથ્થામાં રોટ
સામીએ પીએ. હું માટે લુપ્તીકરીંગ ઓધલ જેમાં કેપ
ખનાવેલી કોલેરી તે હું માટે ખીલ ક પનીઓ કરતા ધાન જ
માટે અને સસ્તું છે, એક વખત પધારી ખાતી કરેલા
બહાર ગઈના ઓધર માટે હું માટે ધાન તારી રીંગ
ખંદોબસ્ત કરેલા છે. પણ લખવાથી હું મા ખુલાસા સાથે
હું માટે પ્રાધિક્ષ લીસ્ટ તેમજ ઓધલના સેગલ ઓધલાવીશુ
માટે લખા અથવા મલો.

ધી અમેરીકા ઇન્ડીયા ઓધલ સપલાઇન્ગ કંપની,

ચુ સુનાર બીહારીંગ—સુરત.

